

19. VE 20. YÜZYIL TÜRKİYE SOSYAL TARİHİNİN KAPSAMI
UZERİNDE BAZI DÜŞÜNCELER

Sen 150 yılın tarihi, Batıda, sanayi devriminin yayılması, köy-
lerden kentlere doğru göçün hızlanması, işçi sınıfının genişlemesi
ve sosyal mücadeleye girmesinin tarihidir. Bundan dolayı, son 150
yılda Batının evrimini kavrayabilmek için bir sosyal sınıf müca-
delesini olarak sosyal tarih ön planda bir öğe oluşturur.

Öte yandan, aynı dönem içinde, Doğu Akdeniz ve Yakın Doğuda izle-
nen en önemli olay çok uluslu bir imparatorluktan ulusal devlet-
lere geçiş, ya da, Türkiye açısından bakılırsa Osmanlı imparatorlu-
ğundan Türkiye Cumhuriyetine geçiştir. Bu sürecin iki yüzü vardır:
biri içeride, milliyetçilik fikirlerinin gelişmesiyle imparatorlu-
ğun parçalanması, diğeri dışardan, emperyalist güçlerin imparator-
luk topraklarını nüfuz alanı olarak aralarında paylaşmaya çalışma-
larıdır. Milliyetçiliğin batıdan ithal edilmiş bir öğe olduğu, emper-
yalist güçlerin milliyetçi akımlar üzerindeki etkileri, ekonomik
bağımlılığın içerideki sosyal dokü üzerindeki etkileri gözönüne
alınırsa bu iki yüzün birbirlerine sıkıca bağlı oldukları anlaşıl-
ır. Ancak, sosyal tarihi genel tarihten ayırmak çabasında olduğumuz
sürece birincisinin daha çok iç öğelere önem vermesi gerekir.

Sosyal tarihin genel tarih içindeki yeri ve sınırları ne olursa
olsun açıktır ki Osmanlı imparatorluğunun XIX-XXnci yüzyıllardaki
sosyal tarihi, Batıda olabildiği gibi bir sınıf mücadelesi tarihin-
den çok bir etnik unsur mücadelesi tarihi olacaktır. Eğer Batı

Avrupa'da Napolyon savaşlarından sonra, az çok ulusal devlet biçimine girmiş olan ülkelerde sınıf mücadelesi etnik mücadeleden ağır basıyorsa Osmanlı imparatorluğunda bunun tam tersi görüldüğü gibi sınıf farklılaşması ve sınıf mücadelesi etnik kalıpların içine yer alma eğilimindedir ("millet" kriterlerine göre kurulmuş loncalardan kendi milletlerinden olan işçileri çalıştıran işverenlere kadar). 1923'den önce gittikçe daha kesin ve kati olan bu etnik ayrımlar ancak çok kısa aralarda, ki bunlar etnik ayrımlara bilinçli bir biçimde karşı çıktığı dönemlerdir, kendilerini milletler üstü sosyal bir dayanışmaya ya da mücadeleye bırakır, 1908-1909 dönemi gibi. Öyleyse 1923 öncesi Türkiye sosyal tarihine etnik unsurların kendi içlerindeki dokuları ve aralarındaki ilişkileri ele alarak yaklaşmak zorunluğundayız.

Bu nokta, bizi, bu çalışmanın kapsıyacağı mekânın sorununa getiriyor. Bugünün Türkiye'si 31 Ekim 1918 öğle saatinde orduların durduğu çizginin, Misak-i Milli'nin, Milli Mücadelenin Türkiye'sidir. Bu sınırlar içindeki Türkiye 150 yıl önce yoktu. 150 yıl önce Osmanlı imparatorluğunun hiçbir yöneticisinin ya da aydının kafasında böyle bir Türkiye olmadığı gibi o tarihte etnik kriterlere dayanarak ulusal bir devlet olarak bir Türkiye haritası çizilseydi bu Türkiye bugünküne göre epey daha batıya kaymış olacaktı. Oysa bugün, anakronik bir görüşle günümüzün Türkiye'si geriye doğru aksettirilmekte ve tüm tarih, ya da en azından Osmanlı tarihi, bizi bugünkü Türkiye Cumhuriyetine götüren huni biçiminde bir süreç içinde düşünülmektedir.

Bunda aslında şaşılacak bir durum yoktur çünkü bütün "milli görüşlü" tarihler böyle yazılmıştır.Örneğin Fransa tarihi içinde Bretanya ya de Basklar ülkesi tarihi Fransa ulusal devletiyle kademeli bir entegrasyon süreci içinde ele alınır.Ve ilerde bir gün Bretanya ya de Basklar ülkesi bağımsız olurlarsa tarihlerini sanki her şey bu bağımsızlığa doğru götürüyormuş gibi yazacaklardır.Tarih, ve onun içinde sosyal tarih,özellikle ideolojik işlevleri olan bir türdür.Tümüyle bu işlevlerin dışında kalmayı amaçlamak ütopik bir davranıştır.Ancak limitleri bilinçli bir biçimde saptamak zorunluluğundayız.

Bu durumda,Türkiyenin son 150 yıllık tarihi çok uluslu imparatorluktan ulusal Türkiye devletine geçiş sürecinin tarihi ise,incele-
necek her zaman kesitinde o andaki siyasal ve sosyal yapının tümünü ele almak gerekecektir.

Bu konuda iki örnek alalım:

Birincisi bugünkü Türkiyenin dışında bulunan bir Kent,Selânik.Bugünkü Türkiye sınırlarının geriye doğru projeksiyonu metodunu kullanırsak Selânik'i bu çalışmanın dışında bırakmak gerekecektir.Oysa bu kent,Osmanlı imparatorluğunda sol hareketlerinin beşiği gibidir ve 1908-1909 yılları sosyal hareketlerinin incelenmesinde Selanik'i ele almamak olanaksızdır.Öte yandan,Selânik,aynı zamanda Bulgar,Yahudi ve Yunan sosyalist hareketlerinin ilk merkezi ya da önemli merkezlerinden biridir.Türkiye'nin sosyal tarihine yönelik bir araştırma bunların ayrıntılı incelenmesine girmiyebilir,ancak tüm sosyal yapının işleyişini açıklayabilmek için bu hareketlerden de bir yere

kadar bahsetmek gerekecektir.

İkinci örnek olarak Karadeniz kıyısında önemli bir kenti ele alabiliriz. Bu Trabzon ya da Samsun olabilir. Burada sorun coğrafi değil etniktir. Bu kentlerin 1922 yılından önceki nüfusunun üçte biri ile dörtte biri arası rumdu. Bu kentler hakkında türkçe ve yunanca monografiler yazılmıştır. Bunlarda her taraf kendi toplumunun tarihini yapar, karşı unsuru hasım saydığı için dışlar. Oysa, örneğin belli ^{bir} sınıf açısından kaleme alınmış bir sınıf mücadelesi tarihinde hasım tanınan kesim dışlanmaz, aksine ayrıntıları ile incelenerek aradaki ilişkilere daha fazla ışık tutulmasına çalışılır. Kaldı ki, konumuzda, bir değer yargısına varmak zorunluluğunda olmadığımızı sanıyorum. Burada söz konusu olan iyileri ve kötülere saptamak değildir. İki toplumun birbirine kuşkusuz etkisi olmuştur, aralarında ekonomik ve giderek siyasi bir mücadele başgöstermiş ve biri diğerini elemiştir. Bu mücadelenin sosyal ve ekonomik etkileri de herhalde 1922 sınırını aşar. Bütün bunları açıklamak yerel tarihlerin ^{görevi.} olacaktır.

1923 ten sonra ulusal bir devlet çerçevesinde olduğumuz için sorunlar daha azdır. Ancak unutulmamalıdır ki ülkenin tek parti yönetimi 1918 bırakılması sınırları içinde, Milli Mücadele ve nüfus mübadelesinin getirdiği çalkantılardan sonra, tek bir ulus yaratmağa çalışacaktır ve bu çabalar sosyal dokunun oluşmasını da etkileyecektir. Yani, diyebiliriz ki 1940 ya da 50lere kadar milli sorunlar sosyal sorunlara göre daha ağır basmaktadırlar. Ancak 1950lerden sonra, iç göçün ve sanayileşmenin etkisiyle sosyal mücadele ülkenin evrimini

5
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

önemli ölçüde belirleyen bir öge haline gelecektir. Nitekim de, bugüne kadar, 1950den önceki dönemler hakkında yapılan çalışmalar bu sosyal hareketlerin prehistoryasına aittirler.

Böylece, bu 150 yıllık Türkiye sosyal tarihinin büyük bir bölümünde en azından sosyal etkenler kadar etnik ve milli etkenler de ağır basmaya mahkumdur.